

אלגברה ב' 1 - הרצאה 5 - 12.9.12

למה: נניח ש- G פועלת על X . מתקיים:

$$I. \quad G_x = \{g \in G \mid g * x = x\} \text{ זו תת-חבורה, הנקראת תת-חבורת המיצב של } x.$$

$$II. \quad g_2^{-1} g_1 \in G_x \Leftrightarrow g_1 * x = g_2 * x$$

III. אורך המסלול (עוצמת מחלקת השקילות המתאימה) של x הוא $[G : G_x]$.

IV. יש התאמה חח"ל $R \rightarrow X'$, כאשר X' הוא המסלול המתאים ל- x ו- R זו מערכת

$$G = \bigcup_{g \in R} g G_x, \quad g \mapsto g * x \text{ על ידי } G \text{-ב-} G_x$$

הוכחה:

I. יהיו $g, h \in G_x$. מתקיים:

$$(gh) * x = g * (h * x) = g * x = x \Rightarrow gh \in G_x$$

$$g^{-1} * x = g^{-1} * (g * x) = (g^{-1} g) * x = e * x = x \Rightarrow g^{-1} \in G_x$$

ולכן זו תת-חבורה.

$$II. \quad g_2^{-1} g_1 \in G_x \Leftrightarrow g_2^{-1} g_1 * x = x \Leftrightarrow g_2^{-1} * (g_1 * x) = g_2^{-1} * (g_2 * x) \Leftrightarrow g_1 * x = g_2 * x$$

III. נגדיר העתקה $\xi: G/G_x \rightarrow X'$ על ידי: $\xi(gG_x) = g * x$. נראה ש- ξ מוגדרת היטב:

יהיו $g, h \in G$ כך ש- $gG_x = hG_x$. לפיכך, $h^{-1}g \in G_x$, ולפי סעיף II מתקיים

$$g * x = h * x$$

נראה ש- ξ חח"ע (ברור שהיא על). אם $\xi(gG_x) = \xi(hG_x)$, אזי:

$$g * x = h * x \Rightarrow h^{-1}g \in G_x \Rightarrow hG_x = gG_x$$

כלומר ההעתקה חח"ע. לפיכך, $[G : G_x] = |G/G_x| = |X'|$.

IV. ההעתקה ξ בסעיף ג' הגדירה נציג לכל מחלקה של G_x . נסמן ב- $R = \{g_i \mid i \in I\}$ את

קבוצת הנציגים הנ"ל. מתקיים $|R| = [G : G_x]$, וכמו כן $\xi(g_i G_x) = g_i * x$, שזו העתקה

הפיכה. לכן, קל לראות שהטענה מתקיימת.

למת האיפיון לתת-חבורות של חבורות ציקליות: תהי $G = \langle a \rangle$ חבורה ציקלית מסדר n . לכל

מחלק d של n קיימת חבורה חלקית אחת ויחידה מסדר d , והיא $\langle a^{\frac{n}{d}} \rangle$.

הוכחה: $\langle a^{\frac{n}{d}} \rangle$ זו תת-חבורה של G מסדר d , ולכן קיימת חבורה כזו. נראה שחבורה זו יחידה.

תהא $H \leq G$ מסדר d . יהי $h \in H$. קיים $m \in \mathbb{Z}$ כך ש- $a^m = h$. סדר של איבר בחבורה מחלק את סדר החבורה, לכן $|H| \mid \text{ord}(h)$, כלומר $d \mid \frac{n}{\text{gcd}(m,n)}$. לפיכך $\frac{n}{d} \mid \text{gcd}(m,n)$, כלומר:

$$h = a^m \in \{(a^{\frac{n}{d}})^k \mid k \in \mathbb{Z}\}$$

לכן $H \subseteq \langle a^{\frac{n}{d}} \rangle$, ומשוויון סדרים נקבל $H = \langle a^{\frac{n}{d}} \rangle$.

תרגיל: נניח ש- $G = \langle g \rangle$ ציקלית מסדר n , פועלת על קבוצה X . יהי $x \in X$, ונניח ש- $[G : G_x] = d$. הראה כי $\{x, g * x, \dots, g^{d-1} * x\}$ הם כל איבריו השונים של מסלול- G של x .

הוכחה: המסלול של x הוא $\{g^k * x \mid 0 \leq k \leq n-1\}$. נראה $g^i * x \neq g^j * x$ לכל $0 \leq i < j \leq n-1$.

$$g^i * x = g^j * x \Leftrightarrow g^{i-j} \in G_x$$

$$d \cdot |G_x| = [G : G_x] \cdot |G_x| = |G| = n \Rightarrow |G_x| = \frac{n}{d}$$

$$\Rightarrow G_x = \left\langle g^{\frac{n}{d}} \right\rangle = \langle g^d \rangle$$

לפי למת האיפיון לתת חבורות של חבורות ציקליות. לכן, $g^i * x = g^j * x \Leftrightarrow g^{i-j} \in G_x \Leftrightarrow d \mid i-j$, כלומר $i \equiv j \pmod{d}$, אך שיוויון זה לא ייתכן, ולכן $g^i * x \neq g^j * x$.

מסקנה: אם G פועלת על קבוצה סופית X ואם $\{x_i\}_{i \in I}$ היא מערכת מייצגים למסלולי G , אז

$$|X| = \sum_{i \in I} [G : G_{x_i}]$$

$$1, \text{ אזי } |X| = \sum_{i \in I'} [G : G_{x_i}] + \{x \in X \mid \forall g \in G : g * x = x\}$$

הגדרה: נתבונן בפעולת ההצמדה של חבורה G על עצמה. אם $a \in G$ אז $C_G(a) = \{g \in G \mid aga^{-1} = g\} = \{g \in G \mid ga = ag\}$ נקרא המרכז של a ב- G . בפרט $C_G(a) \leq G$.

אם $H \leq G$ אז $N_G(H) = \{g \in G \mid gHg^{-1} = H\} = \{g \in G \mid gH = Hg\}$ נקרא המשמר (נורמליזטור) של H ב- G . בפרט, $N_G(H) \leq G$.

מסקנה: תהי G חבורה סופית. למסלולים של פעולת ההצמדה של G על עצמה קוראים מחלקות צמידות. אם נסמן ב- $\{x_i \mid i \in I'\}$ מערכת מייצגים של מחלקות הצמידות בעלות יותר מאיבר אחד, יתקיים:

$$|G| = \sum_{i \in I'} [G : C_G(x_i)] + |\{x \in G \mid \forall g \in G : gxg^{-1} = x\}| = \sum_{i \in I'} [G : C_G(x_i)] + |Z(G)|$$

משוואה זו נקראת משוואת המחלקים.

טענה: נניח שחבורה G פועלת על קבוצה X , ונסמן את הפעולה ב- π . הפעולה π מגדירה הומומורפיזם $\varphi : G \rightarrow S(X)$ על ידי $\varphi(g)(x) = \pi(g, x)$.

הוכחה: $\varphi(gh)(x) = \pi(gh, x) = \pi(g, \pi(h, x)) = \varphi(g) \cdot \pi(h, x) = (\varphi(g) \circ \varphi(h))(x)$.

מסקנה: נניח $H \leq G$ ונניח $n = [G : H] < \infty$. תהא $K = \bigcap_{g \in G} gHg^{-1}$, אזי מתקיים $K \triangleleft G$,

G/K , איזומורפית לתת חבורה של S_n . בפרט, אם G סופית ו- $n!$ אינו מתחלק ב- $|G|$, אז $K \neq \{e\}$.

הוכחה: יהיו $g \in G, a \in K$. נראה $gag^{-1} \in \bigcap_{b \in G} bHb^{-1}$.

יהי $b \in G$. $a \in g^{-1}bH(g^{-1}b)^{-1} \Leftrightarrow gag^{-1} \in bHb^{-1}$.
 $a \in K$

החבורה G פועלת על הקבוצה G/H על ידי כפל משמאל: $\sigma^*(gH) = (\sigma g)H$. פעולה זו מגדירה הומומורפיזם $\varphi : G \rightarrow S(X)$. אולם, $|G/H| = n$, ולכן $S(X) \cong S_n$.

$$\begin{aligned} \ker \varphi &= \{\sigma \in G \mid \forall g \in G : \sigma^*(gH) = gH\} = \{\sigma \in G \mid \forall g \in G : \sigma gH = gH\} \\ &= \{\sigma \in G \mid \forall g \in G : g\sigma g^{-1}H = H\} = \{\sigma \in G \mid \forall g \in G : \sigma H = gHg^{-1}\} \\ &= \{\sigma \in G \mid \sigma \in \bigcap_{g \in G} gHg^{-1}\} = K \end{aligned}$$

לכן $K \triangleleft G$ ולפי משפט האיזומורפיזם הראשון, $G/K \cong \text{Im } \varphi \leq S(X) \cong S_n$. בפרט, אם $|G| \nmid n!$, אז הגרעין אינו טריוויאלי. אם הגרעין היה טריוויאלי, אז $G \leq S(X) \cong S_n$, ולפי משפט

לגראנוי $|G| \mid |S_n|$, בסתירה ל- $|G| \nmid n!$.

הגדרה: חבורה G נקראת פשוטה אם אין לה תת-חבורות נורמליות פרט ל- $\{e\}$.

מסקנה: אם G חבורה, ויש ל- G תת-חבורה H כך ש- $[G : H]!$ אינו מתחלק ב- $|G|$, אזי G אינה פשוטה.

דוגמה: $\mathbb{Z}_p$ לכל p ראשוני, היא פשוטה.

למה: A_n נוצרת על ידי המחזורים מאורך 3 ב- S_n .

הוכחה: תחילה, נשים לב שכל מחזור מאורך 3 הוא זוגי, ולכן נמצא ב- A_n . כל איבר ב- A_n הוא מכפלה של מספר זוגי של חילופים, לכן מספיק להראות שמכפלה של שני חילופים ניתנת להצגה כמכפלה של מחזורים מאורך 3. ואכן, יהיו i, j, k, l שונים זה מזה, מתקיים:

$$(kl)(ij) = (kl)(kj)(jk)(ij) = (jlk)(ikj), (ik)(ij) = (ijk), (ij)(ij) = (e)$$

תרגיל: תהא G חבורה מסדר 36 ונניח של- G תת חבורה H מסדר 9. הוכח ש- G אינה פשוטה. **פתרון:** $24 \nmid 36$, $4! = 24$, $[G:H] = 4$, $|G| = 36$. לכן, לפי המסקנה, ב- H מוכלת תת חבורה נורמלית לא-טריוויאלית של G .

תרגיל: תהא G חבורה מסדר 99, ונניח ש- H תת-חבורה מסדר 11. הוכח ש- $H \triangleleft G$.

פתרון: $|G| = 99$, $[G:H] = 9$, $11 \nmid 9!$, $9! \nmid 99$. לכן, לפי המסקנה, ב- H מוכלת תת-חבורה נורמלית לא-טריוויאלית של G , K . הסדר של K גדול מ-1, ולפי משפט לגראנז' מחלק את הסדר של H , כלומר את 11. ראשוני, לכן $|K| = 11$, כלומר $K = H$, ולכן $H \triangleleft G$.

משפט: לכל $n \geq 5$ סופי, A_n פשוטה. (הערה: זאת הסיבה שלמשוואות ממעלה ≤ 5 אין נוסחת שורשים).

על מנת להוכיח משפט זה, נוכיח מספר טענות עזר, בהן נניח ש- $n \geq 5$.

טענה: אם $N \triangleleft A_n$ מכילה מחזור מאורך 3 אז $N = A_n$.

הוכחה: נניח $(abc) \in N$. לפי הלמה מספיק להראות ש- N מכילה כל מחזור (def) מאורך 3. נבחר $\sigma \in S_n$ כך ש- $\sigma(a) = d, \sigma(b) = e, \sigma(c) = f$. מתקיים $\sigma(abc)\sigma^{-1} = (def)$. לכן, אם $\sigma \in A_n$ אז $(def) \in N$ [נורמליות]. אם σ אי-זוגית, נבחר g, h שונים מ- a, b, c (אפשר, כי $n \geq 5$), ואז $\tau := \sigma(gh) \in A_n$ (כלומר, "נרמה" ונבנה תמורה זוגית המתנהגת באופן דומה, ונשתמש בחלק הקודם), ומתקיים $\tau(abc)\tau^{-1} = (def)$, ולכן $(def) \in N$.

טענה: אם $N \triangleleft A_n$, $N \neq \{e\}$, אז יש מחזור מאורך 3 ב- N .

הוכחה: יהי $\sigma \in N$, $\sigma \neq e$. נציג את π כמכפלת מחזורים זרים $\sigma = \pi_1 \pi_2 \dots \pi_r$. נניח שכל מחזור זר הוא מגודל ≤ 2 . נחלק למקרים את הבעיה, ונראה שבכל מקרה יש ב- N מחזור מאורך 3:

I. קיים i עבורו π_i מגודל לפחות 4. נבצע החלפת שמות לשם נוחות ("כלל אלפאי") ונקבל $\pi_i = (1 2 \dots k)$, כאשר $k \geq 4$. יהי $\varphi = (1 2 3)$. מנורמליות N מתקיים $\varphi \sigma \varphi^{-1} \in N$, ומזרות המחזורים מתקיים:

$$\begin{aligned} \varphi \sigma \varphi^{-1} &= \varphi \pi_1 \varphi^{-1} \pi_2 \dots \pi_r = \varphi \pi_1 \varphi^{-1} \pi_1^{-1} \sigma = \\ &= (1 2 3)(1 2 3 \dots k)(1 3 2)(r \dots 3 2 1) \sigma = (1 2 4) \sigma \end{aligned}$$

ולכן $(1 2 4) = \varphi \sigma \varphi^{-1} \sigma^{-1} \in N$.

II. לכל i, π_i מגודל לכל היותר 3, וקיימים לפחות שני מחזורים מאורך 3 (כלומר, $n \geq 6$).

בלי הגבלת הכלליות נסמן $\pi_2 = (4 5 6), \pi_1 = (1 2 3)$. יהי $\varphi = (1 2 4)$.

$$\begin{aligned} \varphi\sigma\varphi^{-1} &= \varphi\pi_1\pi_2\varphi^{-1}\pi_3 \cdot \dots \cdot \pi_r = \varphi\pi_1\pi_2\varphi^{-1}\pi_2^{-1}\pi_1^{-1}\sigma = \\ &= (1 2 4)(1 2 3)(4 5 6)(1 4 2)(4 6 5)(1 3 2)\sigma = \\ &= (1 2 5 3 4)\sigma \end{aligned}$$

כלומר $(1 2 5 3 4) = \varphi\sigma\varphi^{-1}\sigma^{-1} \in N$. כעת, ניתן להמשיך עם מקרה I עבור המחזור מאורך 5 שמצאנו.

III. קיים i יחיד עבורו π_i מאורך 3, ועבור כל i אחר π_i מאורך 2. בלי הגבלת הכלליות,

נסמן $\pi_1 = (1 2 3)$. כל שאר המחזורים ב- σ הם חילופים, ולכן

$$(1 3 2) = \pi_1^2 = \sigma^2 \in N$$

IV. σ היא מכפלה של חילופים. לפיכך, σ היא מכפלה של לפחות שני חילופים, לכן נסמן

בהי"כ $\pi_2 = (3 4), \pi_1 = (1 2)$. נסמן $\varphi = (1 2 3)$. מתקיים:

$$\begin{aligned} \varphi\sigma\varphi^{-1} &= \varphi\pi_1\pi_2\varphi^{-1}\pi_3 \cdot \dots \cdot \pi_k = \varphi\pi_1\pi_2\varphi^{-1}\pi_2^{-1}\pi_1^{-1}\sigma = \\ &= (1 2 3)(1 2)(3 4)(1 3 2)(3 4)(1 2)\sigma = (1 3)(2 4)\sigma \end{aligned}$$

כלומר מתקיים $(1 3)(2 4) = \varphi\sigma\varphi^{-1}\sigma^{-1} \in N$. כעת, נבחר $\psi = (1 3 5)$. נצמיד:

$$\psi\tau\psi^{-1} = (1 3 5)(1 3)(2 4)(1 5 3) = (1 5)(2 4)(1 5 3) = (3 5)(2 4) \in N$$

נכפול ב- τ את שני האגפים:

$$\tau\psi\tau\psi^{-1} = (1 3)(2 4)(3 5)(2 4) = (1 3 5) \in N$$

והשייכות נובעת מן הסגירות לפעולה, כלומר יש מחזור מאורך 3 ב- N .

קיבלנו שעבור $n \geq 5$, כל תת-חבורה נורמלית (שאינה $\{e\}$) של A_n מכילה מחזור מגודל 3, וכל

תת-חבורה נורמלית של A_n המכילה מחזור מגודל 3 היא בהכרח A_n עצמה. לפיכך, ל- A_n , עבור

$n \geq 5$, אין תת-חבורות נורמליות לא-טריוויאליות, כלומר A_n פשוטה.¹

משפט (Cayley): תהא G חבורה סופית מסדר n , אזי G איזומורפית לתת-חבורה של S_n .

הוכחה: נרשום $G = \{g_1, g_2, \dots, g_n\}$. נגדיר פעולה של G על עצמה על ידי $\sigma * g = \sigma \cdot g$, כאשר

$\sigma, g \in G$. פעולה זו מגדירה הומומורפיזם $\varphi: G \rightarrow S(G)$ על ידי $\varphi(\sigma)(g) = \sigma * g = \sigma g$.

$$\ker \varphi = \{\sigma \in G \mid \forall g \in G: \varphi(\sigma)(g) = g\} = \{\sigma \in G \mid \forall g \in G: \sigma g = g\} = \{e\}$$

¹ ישנן עוד הרבה הוכחות למשפט זה. למתעניינים (הוכחה המוצגת כאן היא הרביעית):

<http://www.math.uconn.edu/~kconrad/blurbs/grouptheory/Ansimple.pdf>

כלומר φ מונומורפיזם, ולפיכך כל חבורה סופית היא חבורת תמורות, כלומר איזומורפית לתת-חבורה של S_n .

הגדרה: יהיו $G_1, G_2, \dots, G_n$ חבורות. אזי:

$$G = G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n = \{(g_1, g_2, \dots, g_n) \mid g_i \in G_i\}$$

זו חבורה, הנקראת המכפלה הישרה (החיצונית) של $G_1, G_2, \dots, G_n$. הפעולה בחבורה זו מתבצעת איבר איבר, לפי הפעולות של $G_1, G_2, \dots, G_n$.

אבחנה: קיים מונומורפיזם $\varphi: G_i \rightarrow G$ הנתון על ידי: $\varphi_i(g_i) = (e_1, e_2, \dots, e_{i-1}, g_i, e_{i+1}, \dots, e_n)$, ולכן תמונתו איזומורפית ל- G_i . מעתה, נחשוב על G_i כעל תת-חבורה של $G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n$ בעזרת השיכון φ_i .

הערות:

I. $G = \langle G_1, G_2, \dots, G_n \rangle$ (ואפילו $G = G_1 \cdot G_2 \cdot \dots \cdot G_n$).

II. $G_i \triangleleft G$ לכל i .

III. $G_i \cap \langle G_j \mid j \neq i \rangle = \{e\}$.

IV. $x_i x_j = x_j x_i$, אזי $i \neq j, x_i \in G_i, x_j \in G_j$.

V. אם $x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n = y_1 \cdot y_2 \cdot \dots \cdot y_n$ כאשר $x_i, y_i \in G_i$, אזי $x_i = y_i$.

משפט: תהא G חבורה ו- $G_1, G_2, \dots, G_n \leq G$. התנאים הבאים שקולים:

I. א. $G = \langle G_1, \dots, G_n \rangle$.

ב. $\forall i \in \{1, \dots, n\}: G_i \triangleleft G$.

ג. $\forall i \in \{1, \dots, n\}: G_i \cap \langle G_j \mid j \neq i \rangle = \{e\}$.

II. א. $G = \langle G_1, \dots, G_n \rangle$.

ד. לכל $i \neq j, x_i \in G_i, x_j \in G_j$, מתקיים $x_i x_j = x_j x_i$.

ה. אם $x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n = y_1 \cdot y_2 \cdot \dots \cdot y_n$ כאשר $x_i, y_i \in G_i$, אזי $x_i = y_i$.

III. G איזומורפית ל- $G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n$.

הוכחה: III $\Leftrightarrow$ I ברור.

I $\Leftrightarrow$ II: נראה את ד'. לפי ב', $(x_i^{-1} y_j^{-1} x_i) y_j \in G_j$, אך גם $x_i^{-1} (y_j^{-1} x_i y_j) \in G_i$, ולכן לפי ג'

$x_i x_j = x_j x_i$ כלומר $x_i^{-1} y_j^{-1} x_i y_j \in G_i \cap G_j = \{e\}$.

נראה את ה': נניח $x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n = y_1 \cdot y_2 \cdot \dots \cdot y_n$ כאשר $x_i, y_i \in G_i$. לפי ד',

$x_1 y_1^{-1} \in G_1 \cap \langle G_2, \dots, G_n \rangle = \{e\}$ ולכן $x_1 y_1^{-1} \in \langle G_2, \dots, G_n \rangle$ כלומר $x_1 y_1^{-1} = x_2^{-1} y_2 \cdot \dots \cdot x_n^{-1} y_n$

לפי ג', כלומר $x_1 = y_1$, ובאופן דומה עבור שאר ה- i .

III $\Leftarrow$ II : נגדיר העתקה $\theta: G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n \rightarrow G$ על ידי $\theta(g_1, g_2, \dots, g_n) = g_1 \cdot g_2 \cdot \dots \cdot g_n$.
 נראה ש- θ הומומורפיזם :

$$\theta((g_1, g_2, \dots, g_n)(h_1, h_2, \dots, h_n)) = \theta(g_1 h_1, g_2 h_2, \dots, g_n h_n) = g_1 h_1 g_2 h_2 \cdot \dots \cdot g_n h_n$$

מד' נובע :

$$\theta((g_1, g_2, \dots, g_n)(h_1, h_2, \dots, h_n)) = g_1 g_2 \cdot \dots \cdot g_n h_1 h_2 \cdot \dots \cdot h_n = \theta(g_1, g_2, \dots, g_n) \theta(h_1, h_2, \dots, h_n)$$

נראה ש- θ על: לפי א' וד', כל איבר ב- G ניתן לכתוב כ- $g_1 \cdot g_2 \cdot \dots \cdot g_n$, כלומר כ- $\theta(g_1, \dots, g_n)$.

נראה ש- θ חח"ע: יהי $(g_1, \dots, g_n) \in \ker \theta$.

$$\Rightarrow g_1 g_2 \cdot \dots \cdot g_n = e$$

מ-ה' נובע ש- $g_i = 1, \forall 1 \leq i \leq n$, ולכן $\ker \theta = \{e\}$.

קיבלנו ש- θ איזומורפיזם, כלומר $G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n \cong G$.

הגדרה: אם G חבורה, $G_1, G_2, \dots, G_n$ תת חבורות שלה, ומתקיימים התנאים א'-ג' או א', ד', ה', אז נאמר ש- G זו המכפלה הישרה (הפנימית) של $G_1, G_2, \dots, G_n$. (הראנו שהגדרת המכפלה הישרה החיצונית והפנימית שקולות).

תרגיל: $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n \cong \mathbb{Z}_{mn}$ אם m, n זרים.

פתרון: מהו $O(1,1)$?

$$(k, k) = (0, 0) \Leftrightarrow k \cdot (1, 1) = (0, 0) \Leftrightarrow m | k, n | k \Leftrightarrow mn | k$$

$\gcd(m, n) = 1$

לכן $O(1,1) = mn$.

$$|\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n| = |\mathbb{Z}_m| \cdot |\mathbb{Z}_n| = mn$$

ולכן $(1,1)$ יוצר את $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n$, כלומר $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n \cong \mathbb{Z}_{mn}$.

טענה: תהא G סופית, $G_1, G_2, \dots, G_n \triangleleft G$, ונניח שהסדרים $|G_1|, |G_2|, \dots, |G_n|$ זרים בזוגות, וגם

$$|G| = \prod_{i=1}^n |G_i|$$

ניח ש- G זו המכפלה הישרה של $G_1, G_2, \dots, G_n$.

הוכחה:

הערה: אם $A, B \leq H$ מסדרים זרים, אזי $A \cap B = \{e\}$, לפי לגראנז'. יתר על כן, אם גם $A \triangleleft H$

אזי $AB \leq H$, והסדר שלה $|AB| = |A||B|$.

לכן, באינדוקציה על k :

$$I. |G_1| \cdot |G_2| \cdot \dots \cdot |G_k| \text{ מסדר } G_1, G_2, \dots, G_k \leq G$$

$$II. \text{ לכל } j, \prod_{\substack{i=1 \\ i \neq j}}^k |G_i| \text{ מסדר } \prod_{\substack{i=1 \\ i \neq j}}^k G_i$$

לכן, עבור $k = n$, $G_1 \cdot G_2 \cdot \dots \cdot G_n = G$, וגם $G_j \cap \langle G_i \mid i \neq j \rangle = \{e\}$. לפיכך, לפי התנאים שהיו לנו במשפט שאפיין מכפלות ישירות נסיק ש- G אכן המכפלה הישרה של $G_1, G_2, \dots, G_n$.

מסקנה: יהי m טבעי, $m = p_1^{n_1} p_2^{n_2} p_3^{n_3} \cdot \dots \cdot p_k^{n_k}$, הצגתו כמכפלה של חזקות של ראשוניים. אזי מתקיים: $\mathbb{Z}_m = \mathbb{Z}_{p_1^{n_1}} \cdot \mathbb{Z}_{p_2^{n_2}} \cdot \dots \cdot \mathbb{Z}_{p_k^{n_k}}$ (החבורות נורמליות כי הכפל אבל).

תרגיל: $G = G_1 \times G_2 \times \dots \times G_n$ ולכל i תהי $N_i \triangleleft G_i$. נגדיר $N = N_1 \times N_2 \times \dots \times N_n$. הוכח כי $N \triangleleft G$ ומתקיים $G/N \cong G_1/N_1 \times G_2/N_2 \times \dots \times G_n/N_n$.

פתרון: נגדיר העתקה $\varphi: G \rightarrow G_1/N_1 \times G_2/N_2 \times \dots \times G_n/N_n$ על ידי

$$\varphi(g_1, g_2, \dots, g_n) = (g_1 N, g_2 N, \dots, g_n N)$$

קל להראות שהעתקה זו היא אפימורפיזם. נראה חח"ע:

$$\ker \varphi = \{(g_1, \dots, g_n) \in G \mid (g_1 N, g_2 N, \dots, g_n N) = (N, \dots, N)\} = \\ \{(g_1, \dots, g_n) \in G \mid g_1 \in N, g_2 \in N, \dots, g_n \in N\} = N_1 \times N_2 \times \dots \times N_n = N$$

לכן, לפי משפט האיזומורפיזם הראשון, $G/N \cong G_1/N_1 \times G_2/N_2 \times \dots \times G_n/N_n$.

הערה: אם עסקינן בחבורות חיבוריות, לעיתים נסמן $\oplus$ במקום $\times$.